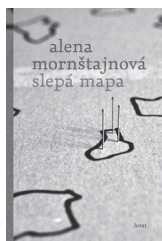

Rychlý běh dvacátým stoletím

Pavel Portl

Alena Mornštajnová:
Slepá mapa, Host, Brno 2013

Prvotina a hned rodinná sága v jednom svazku, to je výzva i odvaha zároveň. Alena Mornštajnová je zjevně odvážná spisovatelka, která si neklade malé cíle. Důvod jí k tomu dává její dovednost psát a umně skloubit příběhy tří generací žen, které se klenou přes celé jedno století.

Nakladatelství Host uvedlo a zviditelnilo už řadu začínajících prozaiků (o básnících nemluvě). Letos se o to pokusilo hned s trojicí autorek — Nelou Rywиковou, Lidmilou Kábrtovou a právě Alenou Mornštajnovou —, jejichž knihy jsou tematicky i stylově odlišné. Troufnu si tvrdit, že třetí zmíněná je největší jistotou pro čtenáře. Neexperimentuje, vsází na osvědčené postupy, volí stále aktuální téma a nabízí košatý a srozumitelný příběh. Chápu základní pravidla marketingu, ale označit ji za zjevení srovnatelné s prvotinou Petry Hůlové (*Paměť mojí babičce*, 2002) je stejně bizarní jako tvrzení, že jde o mnohovorstevnatý román. Rád bych v něm viděl něco víc, ale jsou to „jen“ v rychlém tempu načrtnuté osudy jedné rodiny. Kromě dějové složky nic dalšího nenabízí. A zdá se, že se s autorkou shodneme, protože v rozhovoru pro KlubKnihomolů.cz řekla: „Každý člověk žije svůj příběh a tím, jak zdolává nástrahy, které mu život postavil do cesty, svůj vlastní příběh i vytváří. A mě lidé a jejich příběhy vždycky zajímaly a chtěla jsem je vyprávět.“ Alena Mornštajnová debutuje knihou, která v sobě skrývá příběhů daleko víc, a některé z nich by si zasloužily svou vlastní knihu.

Život na houpačce

Anna, Alžběta, Anežka — babička, matka, dcera — jsou

představitelky tří generací jedné rodiny, každá rozdílná, ale všechny nějak poznamenané dobou, v níž žily. Zatímco příběh Anny je zaznamenán jen zkratkovitě, Alžběta prochází téměř celým románem jako nejvýraznější postava. Její povahové vybavení je zcela osobité — rázná, pragmatická, nepřístupná žena bez smyslu pro humor, kterou nezlomí muži ani represe doby a zachovává si svou vnitřní integritu a mravní postoje.

Životní osudy Alžběty sleduje její dcera Anežka. Hned v úvodu knihy se představuje jako vypravěčka celého sto let trvajících příběhu a nenechá čtenáře na pochybách, že ho čeká dávka pochmurných událostí: „Už jsem se smířila s vědomím, že jedním z důsledků maminčiny kvapných rozhodnutí je, že jsem přišla na tento svět a jsem nucena snášet jeho těžkosti a ústrky, zřídka-kdy prosvětlené záblesky radosti a štěstí, ale přece jen si občas přeji, aby se tehdy rozhodla jinak.“ Když ještě několikrát zopakuje, že po svých předcích bohužel nezdědila lásku k životu a nikdy nepochopila, proč je na světě, začíná být jako vypravěčka otravná a místo pochopení vzbuzuje pocit, že nutně potřebuje psychoterapii. Tedy pokud tento text není vlastně rafinovaný metatext, tedy zároveň nepřiznaná arteterapie hrdinky.

Součástí života všech tří žen jsou pochopitelně i muži: manželé, milenci, bratři. Přinášejí do jejich života radost, lásku, vášeň, ale také smutek a zklamání. Ostatně jde o malou galerii nectností — citový podvodník, děvkař, egoista, alkoholik. Jejich role nejsou nijak bezvýznamné, zpravidla vztahy k nim nutí hrdinky přijmout důležitá životní rozhodnutí, která změni původní předpokládaný směr jejich cesty.

Anežka v závěru svůj život charakterizuje jako život na houpačce. A není divu, většinu z něj zatím prožila v době komunismu. Když odhlédneme od její tragické povahy, je to právě proměnlivé společensko-politické

klima v Československu po druhé světové válce, které se také zhouplo k naději a následně spadlo zase zpět, i když pomaleji a méně hluboko.

Na divoké řece vyprávění

Časově rozměrný román autorka rozdělila do dvou částí — první zachycuje dobu do rozhodnutí Alžběty počít dítě, aby nepřišla o byt, o nějž stejně přišla, ve druhé se již odvíjejí také osudy její dcery Anežky. Lineární vyprávění narušují retrospektivně nahlížené příběhy vedlejších postav, které doplňují hlavní děj, ale přitom jej nezahlučují. Nejde však o narušování v negativním slova smyslu. Mornštajnová je skvělá vypravěčka a ví, kdy má drobné retrospektivy vložit, aby celek působil zcela kompaktně.

Vtěsnat tři pokolení do jedné knihy, stvořit sevřenou rodinnou ságu (byť sama autorka tvrdí, že označení sága je pro její knihu příliš vznešené, a raději mluví o vyprávění o jedné rodině) vyžaduje přesné formulace a především rychle sunout vyprávění kupředu. Právě v tom je úskalí, kterému se jiní autoři vyhýbají rozložením rodinných ság do několika svazků a vědí proč. *Slepá mapa* vzbuzuje představu divoké řeky, kterou sem tam zpomalí nějaký meandr, občas splav, ale jinak se valí korytem a její průtok se k závěru překvapivě ještě zvyšuje, dokud šťastně nevplyne do moře. Prostorové omezení, byť má kniha téměř čtyři sta stran, nutí ke zjednodušování, postavy jsou charakterizovány prostřednictvím jejich činů, maximálně výčtem vlastností. Literatura nevyžaduje doslovnost, ale čitelnou a logickou motivaci jednání určitě ano. Jenže v románu Aleny Mornštajnové na to není příliš místa. Místo toho by některá rozhodnutí potřebovala větší expozici a hlubší propracování. Například poněkud náhlá svatba Alžbětiny sestry Boženy s postarším nájemníkem, která je koneckonců překvapením i pro hrdinku, natož pak pro čtenáře. Jindy je motivace, lapidárně řečeno, dost divná. První manžel Anežky se rozhodne emigrovat z normalizovaného Československa a ona ho udá Státní bezpečnosti, protože doufá, že pak s ní zůstane. Možná je hrdinka naivní nebo jen hloupá, případně zoufalá, ale spíše bych podezíral autorku, že si takto krkolomně připravila půdu pro další peripetii — aby StB mohla Anežku později vydíráním donutit ke spolupráci čili donášet i na svého druhého manžela.

Scéna: dvacáté století

Dějiny představují pouhé kulisy, které se účelově přestavují tak, aby hrdin(k)y zasáhlo snad vše zlé, co se během

dvacátého století událo. Asi nejzajímavěji je zobrazen úsek života Alžběty a Boženy ze třicátých let v severním pohraničí, ukončený zabráním a odtržením Sudet, což od sebe symbolicky odtrhne i obě sestry — Božena, jejíž manžel je Němec, odjíždí do americké okupační zóny a zůstane žít na Západě, Alžběta odchází bez ničeho do Olomouce. Důrazem na poválečné dějiny se román veze na současné vlně umění zpodobňující život během komunistického režimu, ale bez analýzy, nepřináší vůbec nic nového, spíše jde o schémata. V poslední fázi už jako by Mornštajnová rezignovala a osmdesátá léta jsou přehledem sovětských generálních tajemníků — Brežněv, Andropov, Černěnko, Gorbačov — a pak přichází listopadový převrat jako ilustrace tak trochu překvapivě šťastného rozuzlení Anežčina jinak veskrze utrápeného života.

Nicméně v osobním spisu manžela zůstávají její podpisy pod hlášeními, do svědčující, že ho udávala a podávala kompromitující zprávy. Řešení závěrečné peripetie, po níž následuje happyend, nevy-

znívá dobře ani jako nadsázka a asi dlouho bychom hledali hloupější: „Tajně, aby si toho nevšiml nikdo v nebi ani na zemi, sestoupili v nočních hodinách dolů na svět a proklouzli do archivu. Zatímco děda hlídal, obě moje babičky prohledávaly složky a vymazávaly moje jméno. Děda Antonín je určitě musel popohánět, protože ženské jsou od přírody zvědavé a složky skrývají mnohá tajemství.“

Příliš rychlé tempo vyprávění, ačkoli je subjektivní, má ještě jeden nelichotivý důsledek — prózu zbavenou emocí. Je obtížné se identifikovat s postavami, které jsou sice vybaveny jasně definovaným souborem vlastností, ale vnitřně se nijak nevyvíjejí, působí až příliš loutkovitě. Ve výsledku taková kniha ve čtenáři příliš silných dojmů nezanechává. Je to kniha zapomenutelná, kdy prožitek z četby končí na poslední straně, možná ještě dříve. Přesto si dovolím tvrdit, že v debutu se Alena Mornštajnová představila jako spisovatelka s darem přímočaře vyprávět, schopná řemeslně dobře zvládnout psaní, se schopností promýšlet konzistentně celkovou kompozici. Bude proto zajímavé sledovat její druhý román, který už napsala a který se znovu odehrává v době komunistického režimu. Menší časový úsek by jí mohl umožnit vyhnout se schématům a více se soustředit na hlubší analytickou studii doby i postavy. Nicméně jedno je už teď jisté, a sice to, že se bude dobře číst.

Autor je historik a literární kritik.

» Čtivý debut, který ale opět sahá do rezervoáru zápletek dvacátého století «